

Ἡ Πρώτη Μαΐου

Ἑορτὴ τῶν ἀνθέων

Βλέπομε καί στοὺς ἀρχαίους χρόνους καί στοὺς Βυζαντινοὺς ἀκόμη ὅταν τὰ ἔθνη δὲν εἶχαν παγιωθῆ ὀριστικά, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν μιὰ μᾶζα ἄμορφη, καὶ ἔτεινε τρόπον τινὰ σὲ τελειοποίηση καὶ αὐθυποστασία: in stato nascenti. Βλέπομε σὲ κάθε τέτοια ἱστορικὴ ἔθνογονία, ὅτι τ' ἀνίσχυρα ἔθνη ὑποτάσσονται νικώμενα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα, κι' ὅτι τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν ἀπορροφοῦνται ἢ χάνονται τέλεια. Καμμιά φορά ὁμως γίνεται τὸ ἀντίθετο κι' ἡ ὑποχώρηση παρουσιάζεται ὀλοφάνερη σ' ὄλη τὴ γραμμὴ, δηλαδή οἱ νικητὲς σέβονται τῶν ἡττημένων τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα κι' ὅλως διόλου ἀνεπαίσθητα συμμορφώνονται κι' ἐξοικειώνονται σ' αὐτά. Τοῦ προνομιοῦχου τούτου κανόνα ἔτυχε καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος, γιατί ὅταν ἡ Κοσμοκράτειρα Ῥώμη κατέκτησε ὅλο σχεδὸν τὸν ἀρχαῖο κόσμον κατέλαβε καὶ τὴν Ἑλλάδα ποὺ παρουσίασε ἐξαίρεση.

«Ἡ Ἑλλάς κατακτηθεῖσα, λέγει ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος, ἀντεκατέκτησε τοὺς ἀγρίους αὐτῆς νικητὰς καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ βάρβαρον Λάτιον τὰς τέχνους καὶ τὰ γράμματα». Ὁ ἴδιος πάλι ποιητὴς ἀναφωνεῖ κάπου ἄλλοῦ γιὰ τοὺς Ῥωμαίους ποιητὲς: «Ὑμεῖς τὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα νύκτωρ ἐν χερσὶν ἔχετε καὶ καθ' ἡμέραν:»

Ὁ πλούσιος θησουρὸς τῶν προγόνων μας δίδει σὲ μᾶς πολλὰς ἐξησεις τῶν σημερινῶν ἐθίμων, ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων οἱ ὁποῖες δὲν διαφέρουν πολὺ τῆς ἀρχαιότητος, γιατί τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα ποὺ διεσώθησαν στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἔχουν φθάσει μέχρι σήμερον σχεδὸν ἀλώβητα κι' ἔτσι μοῦ φαίνεται πῶς συνδέουν στενὰ τὴν

καινούργια Ἑλλάδα, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ ραδιοφώνου, μὲ τὴν Ἑλλάδα τὴν κλασσικὴ τῶν ἀρχαίων χρόνων.

Οἱ ἀρχαῖοι ἄνθρωποι κι' ἰδιαίτερα οἱ Ἕλληνες αἰσθάνονταν ἰδιαίτερη συμπάθεια γιὰ τὶς μεταβολὲς καὶ τὰ πάθη τῆς φύσης στὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου, μάλιστα δὲ γιὰ τὸν ἀγῶνα ποὺ ἀγωνίζεται τὸ χειμῶνα ἢ φύση, γιὰ νὰ καινουργιώσῃ καὶ νὰ ἀναλάμψῃ πάλι τὸ «ἔαρ» τὸ ποθητό, «τὸ γλυκὺ ἔαρ» ἢ κατὰ τὴ φράση Βυζαντινοῦ «τὸ διηνηθισμένον καὶ ἐξηνηθισμένον Πάσχα» (1), ἢ νεκρανάσταση τῆς φύσης, ἢ πρώτη νειότη τῆς ὁμορφῆς γῆς, ἀπελεύθερης ἀπὸ τὸ σφύξιμο τοῦ θλιβεροῦ χειμῶνα, ποὺ τότε ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι κατέχονται ἀπὸ τὸ πένθος καὶ τὴ θλίψη γιὰ τὰ ὑποτιθέμενα πάθη τῆς (2), συμβολικὰ παριστάνεται ἢ καινούργια αὐτῆ ζωῆ, γι' αὐτὸ κι' ὁ ποιητὴς ψάλλει:

Ἡ γλυκυτάτη ἀνοιξη
Μὲ τ' ἄνθη στολισμένη
Ῥοδοστεφανωμένη
τὴ γῆ γλυκοτηράει (3)

Ὅλοι μας γιορτάζομε μὲ κάποια ἰδιαίτερη φαιδρότητα καὶ χαρὰ τὴν πρώτη τοῦ Μάη ποὺ ἔχει πάρει χαρακτηριστὴ ἐπίσημης ἑορτῆς. Ὅλοι μας γιορτάζομε τὴν Πρωτομαγιά ὡς μέρα τῶν ἀνθέων, ἑορτὴ τῶν λουλουδιῶν, καὶ πανηγυρι τῶν ῥόδων.

Ὁ ἑορτασμὸς αὐτὸς φέρνει στὴ μνήμη μας τὶς γιορτὲς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δηλαδή τ' Ἀνθεστήρια, Ἀνθεσφόρια, ποὺ οἱ πρόγονοί μας

(1) Ὁμιλία Ἰωάννου Εὐχαΐτων στὸν Ἁγ. Θεόδωρον τὸν Τήρωνα.

(2) Ἰδέ. Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Φιλολογίας. Μύλλερ σελ. 486, καὶ 659.

(3) Ἰωάννης Βηλαράς.

γιόρταζαν στις αρχές της άνοιξης προς τιμήν του Διόνυσου, της Περσεφόνης, της Δήμητρας, της Ήρας, της Αφροδίτης κι' άλλων θεών και στην Ελλάδα και στις αποικίες.

Τ' Ανθροσφόρια ήταν μιά γιορτή των άνθρων και γινόταν στην αρχή της άνοιξης προς τιμήν της Περσεφόνης και της Δήμητρας σ' ανάμνηση της έπιστροφής της κόρης από τον Άδη κοντά στη μάννα της και για τον έρχομό του έαρος.

Οί γυναίκες ξυπνοῦσαν πολύ πρωί για να μαζέψουν λουλούδια από τους κήπους κι' από τα χωράφια, να πλέξουν στεφάνια με τα όποια στεφάνωναν τα κεφάλια τους, έτσι από μίμηση στην Περσεφόνη και στη συντροφιά της που φοροῦσαν και κείνες στεφάνια από λουλούδια όταν την έκλεψε ο Πλούτωνας.

Η γιορτή γινόταν στο Ίππώνιο της Κάτω Ίταλίας όπως αναφέρει ο Στράβωνας. (1)

Στο Άργος έτελοῦντο τ' Ανθροσθήρια με μεγαλοπρεπέστατη πανήγυρη. Σ' αυτήν παρθένες έφερναν κάμιστρα γεμάτα από λουλούδια και με μεγάλη πομπή έπήγαιναν στο ναό της θεᾶς ένῳ οί αύλοι έπαιζαν το «Ίεράκιον» όνομαζόμενο μέλος. Και στην Κνωσό της Κρήτης γινόταν τέτοια έορτή προς τιμή της Αφροδίτης. Αντί της Αφροδίτης μάλιστα έλατρεύετο στη πανάρχαια Κνωσό άλλη θεότης που έλέγετο «Ανθροια».

Τ' Ανθροσθήρια (2) ήσαν έθνικές γιορτές κοινές σ' όλη τη Ίωνική Φυλή (3) οί όποίες γινότουσαν την 11η 12η και τη 13η του Άνθροσθηριώνα.

Η 11 μέρα του Άνθροσθηριώνα θύμιζε την αρχική αντίληψη περι Διονύσου ως θεοῦ του κρασιού.

Η πρώτη μέρα της έορτής λεγόταν Πιθόγια (άνοιγμα πιθαριών).

(1) Στράβων στ. 236 Πολυδ. Α'. 37.

(2) Ίδε Έλλ. Γραμματολογία Γ. Μιστριώτου τομ. Α'. σελ. 374 και έξής.

(3) Θεοκιδίδης 2, 15.

Όλοι οί κάτοικοι της Άττικής δίχως καμιά έξαιρέση άστοι κι' άγρότες κύριοι και δούλοι, έδοκίμαζαν τότε το καινούργιο κρασί. Μπροστά στο θεό Βάκχο όλοι ήσαν ίσοι, άλλ' ή ισότης ήτο μιᾶς μέρας γιατί μετά την παρέλευση της έορτής, ο κύριος ήμποροῦσε να πη στους δούλους του το γνωστό: «Θύραζε Κάρες ούκέτ' Άνθροσθήρια». (1)

Η δεύτερη μέρα έλέγετο «Οί Χόες», και σ' αυτή σε κοινή έστίαση έπιναν το κρασί μ' άμιλλα ποιός θα μποροῦσε να πιη περισσότερο από το καινούργιο κρασί. (Αυτή ή γιορτή αντιστοιχεί με την γιορτή του Άγ. Γεωργίου του Μεθυστή 3 Ν)βρίου). Στο άγώνισμα τουτο του κρασιού έδιδε το σύνθημα ή σάλπιγγα καθώς βλέπομε στους στίχους που άπαγγέλλει ο Κήρυκας στους Άχαρνείς του Άριστοφάνη. (2)

Κάθε ένας από τους συνδαιτυμῶνας έφθανε στο συμπόσιο με στεφανωμένη την κεφαλή του από λουλούδια κι' άνθη που μόλις είχαν άνθισει στις όχθες του Ίλισσου και του Κηφισού. Ύστερα από την εύωχία όλο εκείνο το άνθοφόρο πλήθος μετέβαινε στο ιερό του Αηναίου όπου άφηνε τα στεφάνια του, και τα όποια άμέσως, από την ίέρεια, άφιερώνονταν στη θεότητα. Με την έορτήν εκείνη δέν έχαιρετίζετο μόνο τότε ή έφάνηση του λουλουδιού των άμπελιών, αλλά κι' ή όλη έαρινή άνθηση:

Τη δεύτερη μέρα ή γυναίκα του άρχοντα βασιληᾶ ή «καλουμένη βασίλισσα» βοηθουμένη από δέκα τέσσα-

(1) Ζηνόβιος ΙV, 33.

(2) Κήρυξ.

«Άκούεται λεῶ· κατά τα πάτρια τους Χοᾶς πίνειν υπό της σάλπιγγος δε δ' άν έκπή πρώτιστος, άσκόν Κτηοιφώντος λήψεται».

(Άχαρ. Άριστ. στ. 1000—3.)

ρες γυναίκες ⁽¹⁾ που τις έλεγαν γεραρές προσέφεραν στο θεό έπιμνημόσυνη θυσία ή όποια συνωδεύετο με τελετικό χαρακτήρα, δηλαδή έμνηστεύοντο με έεροπρέπεια τó Διόνυσο. Τοϋ θεοϋ τó πρόσωπο στην τελετή τούτη ύπεκρίνετο άνθρωπος θνητός. Κατά τόν ίδιον τρόπο κ' οί Δόγηδες τής Βενετίας έρριχναν τó δακτύλι τοϋ άρραβώνα στους κόλπους τής Άδριατικής θάλασσας τής συμβολικής των συζύγου.

Ή τρίτη μέρα λεγόταν «χύτροι» γιατί τήν ήμέραν αύτή σέ πήλινες χύτρες έξέθεταν ψημένους καρπούς θυσία τοϋ κάτω θεοϋ Έρμου για τις ψυχές τών πεθαμένων. Με τις ίδέες αυτές έσχέτιζαν φυσικά τ' όνομα τοϋ Διονύσου τοϋ έαρινοϋ θεοϋ «τοϋ εύανθοϋς Άνακτος». ⁽²⁾

Σ' άλλο μήνα τόν Πυανεσιώνα κατά τήν έβδομη μέρα παιδιά έφερναν από σπίτι σέ σπίτι τή λεγομένη «Είρεσιώνη» ⁽³⁾ δηλαδή στεφάνι από έληρά με καρπούς στολισμένο και έτραγουδούσαν ένα τραγούδι που κι' αυτό λεγόταν είρεσιώνη: «Είρεσιώνη σϋκα φέρι και πίονας άρτους και μέλι έν κοτύλη και έλαιον άναψήσασθαι και κύλικ' εύζωρον, ως αν μεθύουσα καθεύδη ⁽⁴⁾» τó στεφάνι αύτό τής Είρεσιώνης τó έκρεμούσαν στην πόρτα τών σπιτιών, όπως ακριβώς σήμερα κάνουμε με τó στεφάνι τής Πρωτομαγιάς. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Οί 14 αυτές γυναίκες έδιδαν όρκον που τó κείμενο μάς διέσωσε ό κατά Νταίρας λόγος τοϋ Δημοσθένη:

«Άγιστεύω και είμι καθαρά από τών άλλων, τών ου καθαρειόντων και άπ' άνδρός συνοσίας, και τά θεοίνια και τά Ιοβάκχεια γεραρώ τώ Διονύσο κατά τά πάτρια και έν τοίς καθήκουσι χρόνοις.» § 78.

⁽²⁾ Περισσότερα βλ. στή Έλλ. Μυθολογία Ρ. Decharme σελ. 434 και έξής.

⁽³⁾ Ίδέ Πλουταρ. βίος Θησέως κβ' κι' έξής.

⁽⁴⁾ Πλούταρ. βίος Θησέως κβ'. και Κλημεν. Άλεξανδ, Στρωματείς Δ. 474 Εϋστάθιον Θεσσαλονίκης εις Ίλιάδα Μ.

⁽⁵⁾ Ίδέ. Ίστορία Έλλην. Έθνους Κ. Παπαρρ. Αα σελ. 73—74 έκδ. 1925.

Κατά τή Βυζαντινή περίοδο ύπήρχε έορτή τών άνθέων ανάλογη με τά ίλαρωμαϊκά Rusalia και έορτή τών ψυχών ανάλογη με τά Άνθεστήρια. Άπό τόν Ε'. μ. Χ. αίωνα είνε γνωστό τó όνομα «Ρόδων ήμέραι» που τó άναφέρει ό Ίωάννης ό Γραμματικός από τή Γάζα. Έπίσης άλλο όνομα τής ίδιας γιορτής είνε «Ροδασμός» τó όνομα αύτό τó βρήκε ό Miklosich στο λεξικό τοϋ Φιλοξένου.

Ό καθηγητής τής ιστορίας Παϋλος Καρολίδης βρήκε στον έκκλησιαστικό συγγραφέα Ίωάννην τών Εϋχαΐτων Μαυρόποδα (ήκμασε τó ΙΑ'. μ. Χ. αίωνα) τήν έορτή «Ροδασμός» συγχρόνως Άνθισμός κι' Άνθισφόρια. Ό Ίωάννης τών Εϋχαΐτων (είνε αύτός που έκαμε τήν μελιστάλακτη άκολουθία τών Τριών Ίεραρχών 30 Ίανουαρίου) θέλει νά παραστήση τήν έορτή τοϋ Ροδασμοϋ ή Άνθισμοϋ έγχωριάζουσιν έορτή τών Εϋχαΐτων ή τοϋ Πόντου τοϋ Καππαδοκικοϋ.

Ή λέξι Ρουσ(σ)άλια βρίσκεται και στο Βαλσαμώνα Χωματιανόν και στο βιογράφο τοϋ Άγ. Νικολάου σαν όνομα γιορτής άντιχριστιανικής που και καταδικάζεται από τήν έκκλησία για τόν άτακτο κι' άνήθικο τρόπο με τó όποίο έωρτάζετο. ⁽¹⁾

Έπίσης και στην Πελοπόννησο βρίσκεται τó όνομα «Ρουσαλιού» όχι με τή σημασία τής έορτής τών Ρόδων αλλά ως έορτή τών ψυχών, δηλ. τών Νεκρών τελουμένη από τή άνατολική έκκλησία τó Σάββατο πρό τής Πεντηκοστής, τó Ψυχοσάββατο.

Οί Άρμένιοι έχουν κι' αύτοί τήν έορτή τών άνθέων κατά τήν μέρα τής «Άναλήψεως ή Πεντηκοστής» τήν λεγουν νιτζακ δηλ. κλήρος (σύμφωνα με τó Έλλην. κλείδονας ριζικά). Στην άνατολική Μ. Άσία—πριν νά φύγουν οί Έλληνες άπ' εκεί—άπαντούσε τó όνομα «Βαρτουβάρια» τó όποιον και στην Άρμενική και στή λαλουμένη

⁽¹⁾ Ίδέ Βαλσαμώνα στον 62 κανόνα τής 5' Οίκουμ. Συνοδ. «Εΐθισται γούν παρά Ρωμαίσις...»

Καππαδοκική γλῶσσα σημαίνει ῥόδον.

Ὁ Ἰωάννης τῶν Εὐχαΐτων συνδέει τὴν ἑορτὴ τῶν ἀνθέων μὲ τὸν Ἅγιο Θεόδωρο τὸν Τήρωνα ⁽⁵⁾ τὸν ὠμορφο αὐτὸ νέο στρατιώτη καὶ μάρτυρα ποὺ κατέστρεψε τὸ φοβερὸ δράκοντα ποὺ ἐλυμαίνετο τὸν Πόντο. Ἐκπροσωπεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὴ ὠμορφιὰ τοῦ ἔαρος καὶ τῶν ἀνθέων ὁ νεαρὸς αὐτὸς στρατιώτης μὲ τὴ νεανικὴ ἀκμὴ καὶ τὸ κάλλος του, εἶνε «ὁ ἐξηνθισμένος καὶ διηνθισμένος νέος» ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Ἰωάννης τῶν Εὐχαΐτων στὴν ἑορτὴ τῶν ἀνθέων.

Τὰ ἀνθηφόρια ἢ βαρτουβάρια τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἑορτὴ τῶν ἀνθέων καὶ τοῦ σίτου καὶ γενικώτερο ἑορτὴ τῆς φύσης ποὺ ἔθαλλε καὶ ἑορτὴ τῶν Ψυχῶν, αὐτὰ νομίζω πῶς ἔχουν σχέση μὲ τὰ Rusalía ⁽⁶⁾ τὰ Ἰταλικά καὶ ταυτίζονται μὲ τὰ Ἑλληνικὰ Ἀνθεστήρια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Τὰ διάφορα αὐτὰ ὀνόματα εἶνε μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γιορτῆς, ἓνα ἀρχικὸ σκοπὸ ἔχουν νὰ παραστήσουν τὸν πανηγυρισμὸ τῆς ἀναθάλλουσας φύσης τῶν ἀνθέων. ⁽⁷⁾

I. ΚΡΙΤΣΩΤΑΚΗΣ (I. Ριανὸς)

⁽⁵⁾ Tiro opis, εἶνε κάποιος λόγιος ἀπελεύθερος τοῦ Κικέρωνα, ἀλλὰ μὲ τὴ λέξη tiro ἀποδίδομε ἐμεῖς τὸ «νεοσύλλεκτος».

⁽⁶⁾ Ἰδέ. Σύνταγμα ἱερῶν Κανόνων ἐκδ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ.

⁽⁷⁾ Ἰδέ. «Ἑορτὴ τῶν Ῥόδων» Π. Καρολίδου στὴν Ἀρμονία 1900 σελ. 202—6.